

Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: SIŪLAS, SIŪLAI

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnio objektas – siūlas, arba siūlai, (taip pat gija, gijos) baltų religijoje ir mitologijoje. Tikslas – remiantis šaltiniais (istoriniais, tautosakos bei tyrinėtojų darbais), aptarti ritualines, mitines ir apskritai perkeltines, metaforiškas siūlo, siūlų (gijų) prasmes. Straipsnis seka anksčiau apie adatą bei siuvimą. Metodas – aprašomasis ir iš dalies struktūrinis, nes ir aprašant duomenis tenka klasifikuoti, o tokia klasifikacija neįmanoma be pirminės struktūrinės analizės. Išvada: siūlas ne tik kad plačiai naudojamas baltų religinėse bei maginėse, tarp jų gydomosiose, ritualinėse praktikose, bet iškyla ir įdėm mitišku „gyvasties siūlo“ vaizdiniu, su kuriuo daugiau mažiau aiškiai siejasi visos kitos juo grįstos metaforos, o gal ir kai kurios ritualinės praktikos. „Gyvasties siūlo“ vaizdinį tad galima būtų laikyti branduoliniu.

Prasminiai žodžiai: siūlas (gija), gyvasties siūlas, baltų mitologija.

Istoriniai šaltiniai aiškiai rodo siūlus turėjus ritualinę reikšmę, pirmiausia – **religinę**. Antai Mikalojus iš Jerošino 1335 m. rašo, jog prūsai, *Wīb und man manc disen scharn beidentsamen spinnen garn, dī wullīn, gene līnīn, als sī den gotin dāchtin sīn dar an behegelīch unde wert* „Vyrai ir moterys, susirinkę būrin, verpė siūlus kartu visi, vilnonius ar lininius. Visi jie tikėjo, kad tai patiks dievams“^{BRMŠ1, 364, 347}. Viena vertus, siūlas čia atsiranda ritualinio verpimo metu, taigi tiesiog yra ritualinės kilmės; kita vertus, tikėjimas jį patiksiant dievams mena jį galėjus būti auką. Tiesiai šviesiai siūlą kaip auką 1517 m. mini Motiejus Mechovietis (tiesa, neaišku, ar ši jo žinia tikrai apie baltus): *Post terram Viatka nuncupatam in Scythiam penetrando iacet magnum idolum (Zlota baba), quod interpretatum sonat aurea anus seu vetula, quod gentes vicinae colunt et venerantur, nec aliquis in proximo gradiens aut feras agitando et in venatione sectando vacuus et sine oblatione pertransit, quinimo si munus nobile deest, pellem aut saltem de veste extractum oilum in offertorium idolo proiecit et inclinando se reverentia pertransit* „Už žemės, vadinamos Viatka, pakeliui į Skitiją, stovi didelis stabas (Zlota baba), kitaip tariant, auksinė boba. Kaimynų gentys ją garbina. Nė vienas keliautojas ar žvėrių medžiotojas nepraeina pro ją nepalikęs aukos, bent menkiausios. Jei neturi vertingos dovanos, padeda stabui

kaip auką žvėries kailį arba nors siūlą, ištrauktą iš rūbo, ir su pagarba nusilenkęs nueina“^{BRMŠ2, 353, 355}. Vėliau E. Volteris siūlų aukas lietuviuose siejo su Perkūnu: „Perkūno garbinimas glaudžiai susijęs su senų ažuolų gerbimu – tokių kaip Baublys, kurį išgarsino poetas Dionizas Poška; prie jų buvo aukojami spalvoti siūlai, kiaušiniai, sūriai ir kt.“^{LM1, 351}.

Gausiau paliudyta yra **maginė** ritualinė siūlo reikšmė, jo naudojimas kerėjimuose, būrimuose, užkalbėjimuose. Vygandas Marburgietis, 1394 m. rašydamas apie 1345 m. įvykius, mini kažkokią „įkvėptą moterį“ (*mulier... animosa*), kuri, *tenens vertebrum in manu et fila involvit in eo, excercens sortilegia* „laikydama rankoje kaulą, vyniojo ant jo siūlus ir būrė“^{BRMŠ1, 460, 466}. Duomenų apie panašų būrimo (kerėjimo) būdą aptinkame ir XVII a. raganų teismų bylose: antai 1646 m. Ukmergės apskrityje kaltintojas pasakoja tariamą raganą užtikęs *około slupa niciami surowemi kręcąc* „sukančią neapdorotus siūlus apie stulpą“^{BRMŠ3, 403, 405}; 1648 m. kaltintojas tariamų raganų klausia: *...з мачохою моею ничы сурове мотаючы на колена наке на крыжовой дорозе, сяд’шы од’на протыво другоу, и на яку пожыток вашь?* „Ir kokių tikslu jūs su mano pamote neapdorotus siūlus vyniojote ant nuogų kelių, sėdėdamos prie kryžkelės viena priešais kita?“^{BRMŠ3, 408, 409}. Kerus galėję reikšti ir įsiuvami į kenkiaimojo rūbus siūlai (1666 m.): *До того тая Вур’жукова, крөвонуска чаров’ница, до помененое челед’ница, яко тепер жалобливы ведомост мает, нити до нашытыя въ хусты белые давала, штобы се через то кросты чынили* „Prieš tai, kaip dabar ieškovas sužinojo, toji ragana kraujaleidė Viržukienė davinėjo baltus siūlus įsiūti į baltinius, kad nuo to kiltų piktšišiai“^{BRMŠ3, 423, 426}.

Lietuvoje XIX a. pabaigos tautosaka dar mena raganavimą su siūlais (tiesa, jau su dažytais), pvz.: *Atžangai: žali, raudoni, mėlyni ir t.t. siūlai, ant takų padraikyti; tai buvo senovės raganų padarai. Vieną kartą bernas su savo gaspadine susipykęs, o ta buvus ragana. Toji jam tuos atžangus ir pataisius, jis ir užėjęs ant tų. Tai jis nuo to laiko vis teip: tap tap, tap tap... ir nusibėgęs, nusitapnojęs visą savo amžių. Kad ir jis atsisėsdavęs valgyt, bet vis savo kojom tapnojęs ir tapnojęs, nerimęs ant vietos*^{BsJK, 230: Nr. 153; SIŠLSA, 223–224: Nr. 391}. Iš siūlų kitąsyk galima kerus ir įspėti, kaip antai Baltarusijoje: *Кали німки плутаюцца, та дзесь*

pra тую жанчыну плятуць плёткі „Jei siūlai raizgosi, tai apie tą moterį rezgamos apkalbos“^{СржпПЗ, 148: Nr. 1196}. Latvijoje raudona gija Joninių nakties burtuose pirmąsyk minima XVII a.; tą naktį visokiais siūlais apraizgomi tvartai, kad juose įsipainiotų atėjusios pieno atimti raganos; pamčius raganą skrendant, reikia paimti mėlynos vilnos giją ir dviem rankos pirštais užrišti ant jos devynis mazgus, tai ragana bus pririšta; arba tvartą reikia apjuosti juodu siūlu ir, vidun įėjus juodai vištai, siūlą surišti (ties kiekvienu kamu po devynis mazgus), tai ragana bus sučiupta; nors kitašyk pati ragana, apkerėdama gyvulius, velka aplink tvartą raudoną siūlą; o vienąsyk šeimininkas savo tvarte atradęs siūlą kamuolį, įmetęs jį ugnin ir taip sunaikinęs burtininką – siūlą kamuoliu čia buvo pasivertęs pats burtininkas^{StrBV, 90, 566–567, 569, 610}. Itin iškalbingai maginį elgesį su siūlu, siūlą kamuoliu mini latvių dainos: *Ar kundziņu runādāmis, / Diegus tinu kamolī: / Es satinu kunga dusmas / Balta diega kamolī* „Su ponaičiu kalbėdamas, / siūlus veju kamuolin. / Aš suvysiu pono rūstį / Balto siūlo kamuolin“; *Ar kundziņu runādāmis / Diegu bāzu kabatā: / Es pakāru kunga dusmas / Sava diega galiņā* „Su ponaičiu kalbėdamas / Siūlą kišu į kišenę: / Aš pakoriau pono rūstį / Ant savojo siūlo galo“; *Tin, Dieviņi, kunga prātu / Baltā diega kamolī, / Lai tas mani drīz izlaida / Cita kunga novadā* „Vyķ, Dievuli, pono protą / Balto siūlo kamuolin, / Lai greičiau jis mane leidžia / Į kito pono valdas“^{LD 31575, 31374, 31404; ŠmLTT, 357: Nr. 5081–5083} (protą, atmintį galima ir užsiūti siuvant). Įsidėmėtina, jog siūlą kamuolin maginiais tikslais suvyti čia prašoma paties Dievo, iš ko galima įtarti buvus atitinkamą mitinį, dievišką siūlų vyniojimo provaizdį. Jo užuominų galima išvelgti ir užkalbėjimuose, antai latvių užkalbėjimuose kraujui sustabdyti: *Meita sēž jūrā, tin sarkanu dzijas kamolu. Asins stāv mierā* „Mergelė sėdi jūroje, vynioja raudonos gijos kamuolį. Kraujas sustoja“; *Jūras vidū sēž smuka meita uz akmeni un šķetina zīda diegus, tā aiztur visas asinis* „Jūros vidury sėdi ant akmens daili mergelė ir suka šilko siūlus, ji sulaiko visą kraują“^{StrBV, 430}.

Panašiu religiniu-maginiu elgesiu su siūlu ar siūlais pasižymi tradiciniai **gydymo** ritualai. Iki pastarųjų laikų prie Šventosios ties Antaliepte yra žinoma *Šventoji versmė, kur žmonės gydo visokias ligas ir užriša ant medelių siūlų; kas tuos siūlus pačiupinės, tai ir ligą gaus*; kunigo S. Ylos pasakojimu, *Prie to šaltinėlio ant įvairių medelių priraišiota siūlų. Mes tuos siūlus nupjaustėme, bet po kelių dienų vėl jų atsirado...*^{VVtŠA, 606: Nr. 1316}. Tačiau pirmiausia siūlu aprišama pati pažeista ar skaudama kūno vieta. Štai pasak latvių tikėjimo, *Ja galva sāp, tad vajaga ņemt zilu dziju, iziet dārzā un tīt to trīs reiz ap galvu. Pēc tam dzija jāpakar koku zaros un paslepūs jānoskatās, vai kāds putns nepiemetas pie dzijas. Tad cilvēkam galvas sāpes pāriet un pielīp putnam* „Jei skauda galvą, tai reikia paimti mėlyną giją, išeiti į sodą ir apvyti ją tris kartus apie

galvą. Po to giją reikia pakabinti medžių šakose ir pasislėpus pažiūrėti, ar nesusidomės gija koks paukštis. Tuomet žmogui galvos skausmas praeis ir prikibs paukščiui“

ŠmLTT, 491: Nr. 8057; (StrBV, 677). Panašiai siūlu nurišamos karpos, dargi užkalbant: *Šitą karpelę rišu, šitą karpelę rišu...*

^{3BlI3Г, 26, 49}. Nors gana ir tiesiog ant siūlo užmezgti mazgelį: *Karpas nuo rankų gal nugydyti teip: suskaityti, kiek tu karpų yra, ir ant siūlo tiek mazgelių sumezgioti ir tą siūlą į žemę įkasti – pakavoti. Kai tas siūlas supus, ir tos karpos nugys* (XIX a. pabaiga)^{BsJK, 304: Nr. 695}; reikia *Paskaicyc karpas: kiek karpų, ciek in suravo siūlo, i tai nevelėto albo milinio siūlo, mazgucių primazgoc – kiek karpų, ciek mazgucių ir* „Sveika, Marija“ in žėdno mazgucio [kalbėc], ir tai, kur laša nuog dungcio [stogo], tai ty ažukasc (XX a. pabaiga, Dieveniškių apylinkės); į R. Balkutės klausimus dvi pateikėjos iš Labanoro apylinkių atsakė: *O mazgelius nuo karpų raišiodavo? – Raišiodavom. – Ir dedam duryсна terp zaviesų, kad graičiau dingt. – O kaip surišti? – Kiek karpų, tiek mazgelių ir tadu zaviesuosna padedi duryse, kad sudiltų. – Kaip tai reikia suprasti? – Kai sudyla, ir karpa sudyla, nukrinta* (XX a. pabaiga)^{BlkND, 183, 185}; panašiai Baltarusijoje (XX a. pradžia): *Каб звесці бародаўкі, трэа на сыровуі нітцэ завязцаў толькі ўзялкоў, колькі бародавак і падлажыць нітку пад п'ятку ў дзвярах ці ў варотах у вераі. Як п'ята сапрэ нітку, та ўсе бародаўкі адразу прападуць* „Norint išnaikinti karpas, reikia ant nebalinto siūlo užrišti tiek mazgelių, kiek yra karpų, ir pakisti po durų vyriumi arba prie vartų šulo. Kai vyrius sutrins siūlą, tai prapuls iškart visos karpos“; *Бародаўкі выводзяць так: паліцаць, колькі ўсіх бародавак, заўяжуць на суровуі нітцы толькі ж вузлоў і падложцаць тую нітку пад пяту дзвярэй ці варот увераі. Як толькі нітка сашмулицца, так усе бародаўкі загінуць* „Karpos naikinamos taip: suskaičiuojama, kiek iš viso karpų, ant neapdoroto siūlo užrišama tiek pat mazgų ir tas siūlas pakišamas po durų vyriumi arba vartų šulu. Kai tik siūlas susitrins, tai visos karpos išnyks“^{СржпПЗ, 207: 1847; 215: Nr. 1940}. Kaip karpos, taip siūlu gydomas ir grižas: *[Nuo] karpų tai tris [kartus riša mazgelius]: vienąroz devynius, kitąroz devynius ir traciąroz devynius [mazgelius] reikia [surišti] ir tadu, saka, pa slinksciu raikia [pakasti]. Arba grizius, kai inlenda runkan, kai va būva ir pradeda sapēt', nemožna, ir an runkas [reikia užrišti] raudona siūla vilnonia. Raudona siūla vilnonia [užrišti ant rankos], tai tadu gerai* (XX a. pabaiga, Pabradės apylinkės)^{BlkND, 187}. Keli užkalbėjimų „nuo griziaus“ pavyzdžiai iš XX a. pradžios Švenčionių apylinkių: „Užrišti siūlas sakant: *nei vienas, nei du...*“; arba tiesiog sakoma: *...Riš, riš, rišu, rišu. Riš, riš, kad išrištum*, o taip „užkalbant reikia rišti raudonu vilnoniu siūlu“; Arba: *Kų sieni? Grizių. Sien, kad nusientum. Kų riši? Grizių. Rišk, kad nurištum...*, ir šitaip reikia „užkalbėti

užrišant grižių raudonu siūlu“^{StkŠU, 132–133: Nr. 76, 77, 81}. S. Daunio duomenimis iš XX a. pradžios Papilės apylinkių (Akmenės r.): „Kada į rankų riešus įsimeta girgždelė, reikia ranką prie riešo nuveržti raudonu šilkinu siūlu ir sukalbėti tris ‘Sveika Marija’. Arba užrišti ant vilnonio siūlo 9 mazgelius, skaitant nuo 9 ligi vieno (9, 8, 7, 6...) ir nuveržti kaip ir su šilkinu raudonu siūlu“^{DnLMP, 143}. Arba: *Jeį ranką ar koją pradėdavo skaudėti per riešą, sakydavo, gal grįžas – reikia nurišti. Paimdavo lininį, nešutintą siūlą, sumazgiodavo nežinia kiek kartų (ar dvylika, ar devynis) ir užrišdavo ant skaudamos vietos. Dar dantiomis pakandžiodavo. Sako, sugis, ir nešioja tą siūlą*^{BizLRD, 270}. Siūlas dažnai naudojamas užkalbant nuo kuo įvairiausių ligų bei negalavimų, pavyzdžiui, nuo akies miežio (vištašikinio): *Tai va itie pirštai reikia punciot suravu siūlu: va iciej du – [bevardis ir] didysai... O ite va supuncioji ir pasuke... Supuncioji tuos du pirštu ir patrin[k] atgaliu ranku... Kap prapuls vištašikinis, siūlų mesk pečiun*^{DvILU, 185–186: Nr. 201}. Kitu atveju, pavyzdžiui, *Jeį vaikas nusgandys, tai jį mestuot reikia siūlais*, t. y. „apvynioti siūlu triskart aplink galvą, aplink kojas ir juosmenį, paspjaudyti ir nuėmus sudeginti“^{LKŽ8, 85}. Panašiai Baltarusijoje ligą „aprišdavo siūlu ir sudegindavo“; apotropėjiniais tikslais raudonu siūlu čia būdavo aprišamas naujagimis, o mirusiajam raudonu siūlu surišdavo rankas ir kojas^{BM, 342–343}. Tuo („negyvuoju“) siūlu paskui ir gydėsi: dar XX a. antroje pusėje Polesėje skaudamas rankas *мертваю нитачкаю зьязывали. Ноги [мертвецу] зьязывали краснай запалачью. Як мертвеца выносят, разьязуют и нитку забярают тую. У каго шо балит, перевьязуют тэй ниткай* „negyvuoju siūlu rišdavo. Kojas [numirėliui] aprišdavo raudona gija. Kai numirėlį išneša, atriša ir pasiima tą siūlą. Kas kam skauda, tuo siūlu apriša“^{ПЭС, 94}. Tuo tikslu naudotas ir šiaip (raudonas) siūlas: *Каб у жанцоў не балелі рукі, зажынаючая жанчына абвязвае сваю правую руку чырвонаю ниткаю або жычкаю. Калі ж у каго з жанцоў забаліць рука, та той хучэй абвязвае сабе руку чырвонаю ниткаю* „Kad pjavėjams neskaudėt rankų, barvedė apsiriša dešinę ranką raudonu siūlu arba gija. O jei kam iš pjavėjų vis dėlto ima skaudėti ranka, tai jis kuo skubiau apsiriša ranką raudonu siūlu“ (raudonu siūlu, beje, aprišamas ir paskutinis pėdas); *Калі ломіць руку, та яе трэа перавязца жычкаю ці чырвонаю суконнаю ниткаю* „Jeį maudžia ranką, tai ją reikia aprišti gija arba raudonu miliniu siūlu“^{СржпПЗ, 97: Nr. 781 (98: Nr. 800); 216: Nr. 1948}. Nuo užžiūrėjimo Baltarusijoje irgi saugojo raudonas siūlas, aprištas apie rankas ir kojas^{НкфПП, 258–259: Nr. 2035}; *о Калі хто ўбачыць, што яго ачаравалі, та павінен змерыць свой рост суравою ниткаю, спаліць яе, а попел усыпаць у гарэлку й выпіць, та чары пройдуць у той час* „Jeį kas pastebės, kad yra apkerėtas, tai turi išmatuoti savo ūgį neapdo-

rotu siūlu, sudeginti jį, o pelenus suberti į degtinę ir išgerti, tai kerai bemat praeis“^{СржпПЗ, 208: Nr. 1862}. Gindamiesi nuo epidemijos Baltarusijos kaimo gyventojai kartais iškilminga eisena (trissyk) apeidavo kaimą, prieky nešdami per dieną iš suverpto lininio siūlo nuaustą rankšluostį, o seniausioji iš audėjų, eidama iš paskos ir vyniodama iš kamuolio likusį nuo audimo siūlą, juo ištisai apjuosdavo kaimą^{НкфПП, 259: Nr. 2037}. Be to, pasak baltarusių tikėjimo, *Каб малако ў кароў само не выцякало, трэба карове абвязаць рогі чырвонаю жычкаю, а вым’е абмыць халоднаю вадою, узятая з трох калодзісяў, та як рукою сніме* „Kad pienas karvėms pats netekėtų, reikia karvei ragus aprišti raudona gija, o tešmenį apiplauti šaltu vandeniu, pasemtu iš trijų šulinių, tai kaip ranka numims“^{СржпПЗ, 84: Nr. 615}. Panašius gydymus siūlu Latvijoje mena pasakojimas apie žiniuonį Igundą: kitąsyk bernui sunegalavo ranka, pasidarė šalta kaip ledas, tai Igundas užsidaręs su juo vienudu (išskyrus mažą vaiką) troboje ir paprašęs siūlo^{StrBV, 496}. Ar ne tomis pat (raudono) siūlo maginėmis savybėmis remiasi latvių tikėjimai: *Jaungada naktī jāiet laukā dārzā un jāsien sarkana dzija ap ābelēm, tad rudenī būs daudz ābolu* „Naujųjų metų naktį reikia išeiti laukan į sodą ir obelis aprišti raudona gija, tai rudenį bus daug obuolių“; *Zaļa ceturtdienā un lielā piektdienā pie ābelēm jāpiekar vilnas dziju kamoliņi, lai vasarā būtu daudz ābolu* „Žaliąjį ketvirtadienį ir Didįjį penktadienį obelyse reikia pakabinti vilnonių siūlų kamuolį, kad vasarą būtų daug obuolių“; *Zaļas ceturtdienas rītā priekš saules ābelēs jātin kamoliņā dzija, lai būtu daudz ābolu* „Žaliojo ketvirtadienio rytą prieš saulei patekiant tarp obelių reikia vyniotį siūlą į kamuolį, kad būtų daug obuolių“^{ŠmLTT, 671: Nr. 11026; 2054: Nr. 33996, 34001}. Siūlas (dažnai su adata) istoriniuose šaltiniuose ne kartą minimas kaip **įkapė**, pirmiausia moters įkapė. „Sūduvių knygelėje“ (apie 1520–1530 m.) rašoma, kad *ist ein weib gestorben, das bewinden sie mit zwirne, ob ir etwas abrisse, das sie sich möge flicken* „mirus moteriai, ją apvynioja siūlais, kad jeigu jai kas nors suplyštų, ji galėtų susilopyti“^{BRMŠ2, 138, (152)}. Jonas Maleckis-Sandekis, kalbėdamas vėlgi apie sūduvių (?) laidotuvių papročius, sako (1551 m.): *Post lamentationem dantur cadaveri munuscula, nampe, mulieri fila cum acu...* „Užbaigus raudą, numirėliui duodamos dovanėlės: moteriai – siūlai su adata...“^{BRMŠ2, 206, 211}. Aleksandras Gvanjinis (XVI a.) apie prūsų ir kuršių (ir lietuvių?) laidotuves: *A gdy niewiastę grzebiają, nici i igłę do niej wkładają do grobu...* „O kai laidoja moterį, į kapą jai įdeda siūlų bei adatą...“^{BRMŠ2, 483, 495}. Taip pat Gvanjinio nusirašytasis Motiejus Strijkovskis, kalbėdamas apie laidotuves Semboje (1582 m.): *A jeśli niewiastę pogrzebują, tedy jej włożą nici i igłę...* „O jei laidoja moterį, tai įdeda siūlų ir adatą...“^{BRMŠ2, 517, 550}. Irgi apie 1582 m. Jonas Lasickis, kone pažodžiui karto-

damas Maleckij-Sandecij, apie sūduvių, kuršių, žemaičių bei lietuvių laidotuvių apeigas rašo: *Lamentatione absoluta, dantur cadaueri munuscula, mulieri fila cum acu...* „Užbaigę raudą, duoda mirusiajam dovanų: moteriai siūlą ir adatą...“^{BRMŠ2, 589, 602; Lsc, (32), 50} Johannas Arnoldas Brandas 1673–1674 m. kaip įkapę mini siūlų kamuolių: pasibaigus raudai, *werffen wohl die Freude heimlich ein klauwen zwirn neben dem Todten hinein...* „giminės slapčiomis įmeta prie mirusiojo kūno siūlų kamuolėlių“^{BRM3, 67, 69} Apie mirusiojo lytį čia neužsimenama. 1679 m. aukščiau minėtus autorius kartoja Kristoforas Hartknochas: *Tum dabantur munuscula defunctis, nimirum mulieribus filum cum acu...* „Paskui mirusiesiems būdavo dedamos dovanos: moterims – siūlų su adata...“^{BRMŠ3, 85, 89} Pasaikodamas apie latvių laidotuves, Paulius Einhornas (1627 m.) irgi kaip įkapes mini adatą su siūlais, tik papildomai paaiškina tai neturtu (plg. siūlo aukojimą, neturint vertingesnės dovanos) ir nebeskiria lyčių: *Vnd habe ich es selber von armen Leuten gehört, das sie erzehlet, wie sie in der grossen Thewrung so Anno 1601 allhie im Lande einfiel, die jhrigen begraben, vnd keinen Vorrath gehabt, an Kleidunge, Gelt vnd anderen Sachen, jhnen mit zugeben: Da haben sie jhnen Nateln vnd Zwirn mitgegeben oder beygelegt, das sie in jenem Leben, die alten zerrissene Kleider außbessern möchten, damit sie nicht für Gott dem Herrn, den Heiligen Engeln vnd anderen Seelen nackend vnd bloß herein gehen dürffen* „Aš pats girdėjau neturtinigus žmones pasakojant, kaip jie per didįjį badmetį, kuris ištiko visą šį kraštą 1601 metais, laidoję saviškius neturėdami jiems nieko įdėti – nei drabužių, nei pinigų, nei kitokių daiktų; tada įdėdavę jiems adatų ir siūlų, kad aname gyvenime galėtų susilopyti savo senas sudriskusias drapanas ir nereikėtų pasirodyti Viešpaties Dievo, šventųjų angelų ir kitų vėlių akivaizdoje visiškai nuogiems“^{BRMŠ3, 584, 595, (StrBV, 152)} Adomas Olearijus 1647 m. liudija adatą su siūlais našlės buvusį įdėtą į karstą savo velioniui vyrui: *Ein Priester auff zum Dorffe bey Riga berichtete, dass ein Lettisch Weib zu der Leiche jhres Mannes, als der hätte sollen begraben werden, Natel vnd Zwirn ins Sark geleet* „Vienas kunigas pasakojo, kad kaime netoli Rygos latvė, laidodama vyrą, įdėjusi į karstą adatą ir siūlą“^{BRMŠ3, 678, 679} Dar 1711 m. apie latvius Berkenmejeris rašo: „Karstą iškerta iš medžio, į jį įdeda duonos, sūrio, siūlų ir kitų daiktų“; ir liaudyje XX a. pradžioje tai dar buvo atmenama: *Sievām lika zārkā lāpāmo adatu un dzījas, lai viņas varētu savas drēbes salāpīt* „Moterims į karstą deda lopomąją adatą ir siūlą, kad jos galėtų savo drabužius susilopyti“; *Mironam deva līdz zārkā dažas lietas, kas vajadzīgas viņas pasaules dzīvē, kā: susekli, ko galvu sukāt, pirts slotu, ko pērties, adatu un diegu, ko drēbes lāpīt, un naudu, ko mazā krodziņā nodzerties* „Mirusiajam į karstą kartu dēdavo įvairių daiktų, reikalingų gyvenime aname

pasaulyje, kaip antai: šukas galvai šukuoti, vantą pertis, adatą ir siūlo drabužiams lopyti ir pinigų mažoje smuklėje išgerti“^{ŠmLTT, 2062: Nr. 34132; 2064: Nr. 34152}

Pažymėtinas **gyvenimo siūlo**, verpiamo likimo dievių (ir neretai prikabinto prie „gyvenimo žvaigždės“), įvaizdis. Tiesa, pirmasis jį paminėjęs (1825 m.) Liudvikas Rėza manė, kad apskritai „lietuviams gyvenimo siūlo verpimo vaizdas yra svetimas“^{RzD1, 310} Bet štai Teodorą Narbutą užtinkame pasakojant (1835 m.): „Kai tik pasaulyje gimsta žmogus, tuojau Verpėja pradeda verpti danguje jo gyvenimo siūlą, kuris baigiasi žvaigžde“, ir „tą minutę, kai Lemtis nusprendžia, jog turi baigtis žmogaus gyvenimo dienos, siūlas tuojau nutrūksta, žvaigždė krenta, gęsta ore, ir žmogus miršta“^{NrbLM, 142; (DVtLG, 130)} Nors L. A. Jucevičius 1846 m. vėlgi abejojo, jog „ne siūlas reiškęs mirtingojo gyvenimą, o drobė, prie kurios jos [likimo deivės] darbavėsi“^{JcvR, 82} Vis dėlto Eduardas Gizevijus, su lietuvininkų tradicija didele dalimi pažįstamas iš pirmų lūpų, 1866 m. antrina T. Narbutui: „Verpėja nuo pat užgimimo pradeda verpti kiekvienam kūdikiui dalios giją, kuri baigiasi žvaigždėje; kai mirtis pasigrobia žmogų, jo gija nutrūksta, ir žvaigždė gęsdama krinta žemėn“^{Ltvn, 147} Šiaip ar taip, „gyvenimo siūlo“ įvaizdis, kad ir negausiai, iš tikrųjų aptinkamas ir tautosakoje. Jono Basanavičiaus pateiktame 1871 m. Ožkabaliuose užrašytame tekste skaitome: *Žmogui gemant ant svieto, ponas Dievas tuojaus, sako, pakabina ant dangaus žvaigždutę, kad ji jam šviestu per visą gyvenimą. Ant tos žvaigždutės, sako, esąs užkabintas ir jo „gyvasties siūlas“ [„...“] Giltinei gyvasties siūlą nukerpant, žmogui mirštant, ir jo žvaigždėlė nog dangaus žemyn krinta*^{BsV, 95, 506: Nr. I.1} Jonas Balys atkreipia dėmesį į „gyvenimo siūlo“ įvaizdžio paplitimą pasaulyje ir vėlgi suabejoja, ar tik nebus jis į lietuvių mitologiją prasiskverbęs iš klasikinės literatūros^{BIR2, 40, (119)} Bet štai Marija Gimbutienė jo autentiškumu neabejoja: „Žmogaus gyvenimas verpiamas kaip siūlas. Kūnas buvo įsivaizduojamas kaip verpstelis, ant kurio vyniojasi šis siūlas. Kai verpstelis pilnas prisuktas, žmogus miršta, siūlas nutrūksta“^{GmbB, 156; plg. GmbBM2, 35} Ir Pranės Dundulienės įsitikinimu, pasak lietuvių tradicijos, „danguje sėdi verpėja ir verpia žmogaus likimo siūlą nuo pat jo gimimo. Kiekvienas jos verpiamas siūlas baigiasi žvaigžde. Kai prie žmogaus artinasi mirtis, tuo metu nutraukiamas jo gyvenimo siūlas, o žvaigždė pabaļa ir nukrenta ant žemės“^{DndK, 65} Pati sielos sąsaja su žvaigžde baltų mitologijoje šiaip jau neabejotina. O štai Jono Vaiškūno teigimu, „pagal Dieviškojo gyvybės siūlo pavyzdį nuverptas žemiškasis siūlas, matyt, taip pat turėjo baigtis žvaigžde. Tai galėtų patvirtinti archeologų randamų verpstukų astralinė ornamentika“^{Všk-žs, 36} Pasak D. Vaitkevičienės, „Verpiamo siūlo mitinės reikšmės yra labai universalios – tįstantis, besidriekiantis siūlas ženklina procesą, gyvenimo trukmę. Antra vertus,

likimo siūlas yra tai, kas susaisto, sujungia žmogų su likimu. Galiausiai šį siūlą galima interpretuoti kaip virvę ar pančius, neleidžiančius nukrypti nuo lemties“; šiaip ar taip, „siūlas arba siūlų kamuolys baltų mitologijoje yra viena iš likimo vaizdavimo formų, plg.: *Jei kamuolys iš palengvo atsivynioja, ir jis greit nenutrūksta, tai laimingas [gyvenimas], o jeigu greit nutrūksta, tai atseit mirtis. [...] Sakydavo, kad yra laimingas siūlas ir nelaimingas siūlas. Sakydavo, jeigu žmogui skirtas vargas, jis yra išilgai kelio, tai jis vargs visą gyvenimą. Jeigu skersai kelio vargas, tai peržengei, i pasiliko vargas“; autorė užtat „gyvenimo siūlą“ sieja su likimo deive Laima ir ta dingstimi dar pacituoja V. Tumėną, kurio nuomone, ir „siūlų vyniojimas Kūčių vakarą, tikint, jog kas daugiau siūlų suvynios, tas bus turtingesnis, siejasi su Laimos – turtų lėmėjos veikla“^{DVLG, 131}.*

Su „gyvenimo siūlo“ vyniojimu ant verpstelio ar į kamuolį verta palyginti ir pradžioje minėtas siūlo verpimo apeigas, ir maginius siūlo vyniojimus; „gyvasties siūlo“ įvaizdis savaip paaiškintų ir gydymus aprišant siūlu, ir į kapą dedamą siūlą ar siūlų kamuolį – visa tai savo ruožtu galima laikyti netiesioginiais „gyvenimo siūlo“ įvaizdžio baltų mitologijoje patvirtinimais. O kadangi *siūlas*, pagal apibrėžimą, yra „plonai susuktų verpalų g i j a“^{LKŽ12, 591}, tai „gyvenimo siūlo“ įvaizdžio autentiškumą bei archajiškumą lietuvių tradicijoje patvirtintų ir žodžio *gijū* „siūlas, ryšys“ etimologija, jeigu jis (taip pat la. *dzija*, atitikmenys kai kuriose kitose giminiškose kalbose ir galiausiai ide. *g^hiūā), kaip kad mano kai kurie kalbininkai, būtų tiesiog bendrašaknis su žodžiais *gyti* (*gyja*, *gijo*), *gyventi* (la. *dzīt*, *dzīvot* bei kt. < ide. *g^hei- / *g^hi- „gyventi“)^{KrLEV1, 252–253, 257; ЧРНЭС2, 162}. Jei tikrai taip, tai šis įvaizdis baltų mitologijoje būtų paveldėtas iš indoeuropiečių tradicijos, vadinas, net jeigu būtų išblėšęs ir paskui vėl prižadintas klasikinės literatūros (o dar klausimas, ar taip yra), jis tebutų susigrąžintas, bet ne svetimas. Patvirtintų jo archajiškumą ir V. Toporovo išsakyta prielaida ide. šaknį *sū- (*siū-) „siūti“, iš kurios kilęs ir lietuvių žodis *siūlas*, galint būti kilme susijusią su ide. šaknimi *sū- „gimdyti“ (iš kurios lietuvių kalboje, pavyzdžiui, yra žodis *sūnus*)^{ТурДПТ, 127}. Šiaip ar taip, abi šios etimologinės prielaidos visiškai sutinka su ką tik aptartu mitiniu įvaizdžiu.

„Gyvasties gysloms“ – kraujagyslėms siūlus prilygina tikėjimas, užrašytas Kupiškio apylinkėse: *Jeigu nėsčia moteris šventėj siūlų kamuolius vynioja, tai apie vaiko galvą bus apsvynioję kaip ir siūlai: bus apmatkuota gijom* (labai aiškios venos)^{KrzVA, 212}.

Lietuvių „gyvasties siūlo“ ar „gijos“ įvaizdžiui antrina latviškasis. 1846 m. vokiškame savaitraštyje *Inland* paskelbtas tikėjimas: „Vaikui gimstant, latvių parka Verpėja įdeda jam į ranką giją, kurios gale pririšta žvaigždė. Žmogui mirštant, žvaigždė nutrūksta ir nukrinta žemėn“^{ŠmLTT,}

2197: Nr. 36323. Pasak J. Kursytės, šis „siūlas, verpiamas dievybių, buvo gyvybės siūlas. Kol žmogus gyvas, jo siūlas sveikas, bet kai ateina jo mirties valanda, siūlas nutrūksta. Savo gyvybės siūlą, verpiamą Saulės arba Saulės dukters, pagal senąsias pažiūras, turėjusi ir diena, šviesa, saulė. Siūlui nutrūkus, saulė įkrenta jūron, ir stoja tamsa“^{KrsLF, 210}. Šis saulės, kaip ir prie žvaigždės prikabinatas žmogaus „gyvybės siūlas“, galimas daiktas, yra atitinkamai saulės ar žvaigždės spindulys. Tokį „gyvybės siūlą“ iš dalies primena ir iš dangaus kabantis siūlas, kuriuo vienoje latvių sakmėje žmogus užsilipa į dangų pas Dievą: *Reiz viens vīrs staigādams atradis diegu no debesīm līdz pat zemei karājamiēs un ar mezglieņ visgarām nosietu. Tūlīt viņš kāpis pa diegu augšā* „Kartą vienas žmogus bevaikštinėdamas atrado iš dangaus ligi pat žemės kabantį siūlą, visą suraišiotą mazgais. Tuoj jis ėmė lipti siūlu aukštyn“, lipo lipo ir po kelių dienų *vīrs uzkāpis debesīs* „žmogus užlipo į dangų“, ir ten sutiko Dievą^{TPD, 78–79: Nr. 102}.

Padavimuose siūlu kartais **iškeliamas prasmegusi** pilis ar bažnyčia: apie Rudaminos piliakalnį pasakojama, esą *Kartą viena mergaitė vaikščiojo ant piliakalnio ir rado siūlą. Ji už to siūlo patraukė – išgirdo varpus gaudžiant. Suprato, kad apačioje yra bažnyčia...; panašiai kartą Vaikai meškeriojo Dusios ežere ir ištraukė ant meškerės siūlą. Ėmė už siūlo traukti – vanduo ėmė užti, banguoti! Iš vandens pasirodė kryžius, paskui ir bažnyčios bokštas. Vaikai būtų ištraukę bažnyčią. Tik staiga suriko pelėda. Vaikai išsigando, numetė siūlą – vėl viskas prapuolė...*

^{KrbKMG, 66, 71} Latvių padavimuose siūlą paprastai numeta pats žmogus: *...Reiz gadījies vienai ganumeitai uz kalna lopus ganīt. Lopus ganīdama, viņa adījusi zeķi. Te dzijas kamoliņš nokrītot un pazūdot – kā zemē ievēlies. Meita gan brīnējusies un meklējusi, bet nekā neatradusi. Sākusi tad kamoliņu aiz dzijas šķetināt. Tas viņai nācies diezgan grūti, lai gan diegs netrūcis. Te uzreiz viņa ieraugot, ka kalns it kā drusku pavēries un tur lēnām aiz diega ceļoties nogrimusi pils. Bet meitu pēkšņi iztraucējusi vecene, kas atnesusi brokastī. Diegs pārtrūcis, kalns aizvērīs, un pils atkal nogrimusi* „Vienąsyk pasitaikė vienai piemenaitėi ant kalno gyvulius ganyti. Gyvulius ganydama ji mezgė kojine. Staiga siūlų kamuolėlis nukrito ir prapuolė – kaip žemėn prasmego. Mergaitė stebėjosi ir ieškojo, bet niekaip nerado. Ėmė tad už siūlo kamuolį sukti. Tai jai ėjosi gana sunkiai, vos siūlas nenutrūko. Ir staiga ji pamatė, kad kalnas šiek tiek prasivėręs ir iš jo palengva už siūlo kyla prasmegusi pilis. Tačiau mergaitę netikėtai sutrukdė boba, atnešusi pusryčius. Siūlas nutrūko, kalnas užsivėrė, ir pilis vėl nugrimzdė“; *...Kāda ganu meitene ganījusi šās nogrimušās baznīcas tuvumā un adījusi. Pēkšņi kamoliņš iekritis lielajā dobē. Meitene nobaidījusies, ka saimniecē rāsies par kamoliņa nozaudēšanu, tāpēc sākusi vilkt diegu un tīt jaunu kamoliņu. Tinusi, tinusi, līdz uzreiz*

parādās baznīcas tornis. Meitene tā pārbijusies, ka tūlīņ atrāvusi pavedienu. Bet baznīca nogrimusi atpakaļ „Viena piemenaitė šalia šios prasmegusios bažnyčios ganė ir mezgė. Netikėtai kamuolėlis įkrito į tą didelę duobę. Mergaitė pabūgo, kad šeiminkė barsis už kamuolio nu-daigojimą, todėl ėmė traukti siūlą ir vyti naują kamuolį. Vijo vijo, kol staiga pasirodė bažnyčios bokštas. Mergaitė taip išsigando, kad tuojau nutraukė siūlą. O bažnyčia vėl nugrimzdo“; ...*Baznīca reiz nogrimusi, un tai vietā kap-sētā zemē palicis caurums. Reiz tur ganījusi kāda gane. Ganīdama pienākusi pie kalna caurumā. Meitai izkritis no rokām kamolītis un iekritis alā. Št vilkusi, vilkusi. Te no cauruma parādījies krusts, pēc tam baznīcas torņa gals. Te, ku gadījies, kur ne, izskrējis sunītis, pārkodis dziju, un baznīcas tornis iegrimis atpakaļ zemē* „Bažnyčia viena-syk prasmego, ir toje vietoje kapinėse žemėje liko skylė. Kartą ten ganė viena piemenė. Ganydama priėjo prie sky-lės kalne. Mergaitė iš rankų iškrito kamuolėlis ir įkrito į urvą. Ji traukė, traukė. Čia iš skylės pasirodė kryžius, po to bažnyčios bokšto galas. Čia, kur buvęs, kur nebu- vęs, iššoko šuniukas, perkando giją, ir bažnyčios bokštas vėl nugrimzdo žemėn“; *Latgalē, Rēzeknes tuvumā, esot nogrimusi baznīca ar visiem dievlūdžējiem. Baznīcas vie-tā pacēlās augsts kalns. Kādai sieviņai nogrima līdz ar baznīcu vīrs un dēls. Sieviņa ļoti bēdājās. Te vienu nakti sapnī parādījies vecs vīriņš un teicis, lai sieva savērpjot diegu, ko varētu aptīt apkārt kalnam trīs simts reizes, tad baznīca atkal cēļoties augšā. Sieviņ vērpa, vērpa, bei-dzot palika veca un nespēcīga, bet diegs vėl nav bijis pabeigts...* „Latgaloje, ties Rezekne esanti prasmegusi bažnyčia su visais maldininkais. Bažnyčios vietoje iški-lo aukštas kalnas. Vienos moteriškės kartu su bažnyčia prasmego vyras ir sūnus. Moteriškė labai krimtosi. Tada vieną naktį sapne pasirodė senelis ir pasakė, lai moteris nuverpia siūlą, kuriuo galima būtų apvyti kalną tris šimtus kartų, tada bažnyčia vėl iškilsianti viršun. Moteriškė ver-pė verpė, galiausiai paseno ir prarado jėgas, o siūlas dar buvo nebaigtas“ ir pan. ^{AnVT, 58–59, 105–106, 108} (Tokuose siužetuose siūlas atitinka virvę.) Siedamas tiek su dangumi, tiek su požemiu, siūlas, gija sieja šį, gyvųjų pasaulį, su anuo, dieviškuoju bei mirusiųjų pasauliu ir šia prasme gali būti tapatinamas su „gyvasties siūlu“, siejančiu žmo-gaus sielą su žvaigžde.

Turėdami omeny vieną seniausiai paliudytų lietuvių žodžio *siela* reikšmių „gyvybė, gyvata“, įvaizdį, artimą „gyvasties siūlui“, randame ir lietuvių mįslėse, tose, ku-riose antropomorfizuojama žvakė, – jos dagčiu einantis siūlas čia kartais prilyginamas žmogaus **sielai**: *S i ū l ū s i e l a, ugnies galva, galvijo kūnas* ^{LTs5, 603: Nr. 6971; MS, 147}; kitąsyk *sielą* keičia slavizmas *dūšia*: *Dūšia iš siūlų, gal-va iš ugnies, kūnas jaučio ar karvės* ^{TŽ5, 587: Nr. 233}; *Dūšia siūlo, galva ugnies, kūnas jaučio arba karvės* ^{LKŽ12, 591};

^{SbAED, 288: Nr. 658} (Beje, esama nuomonės žodį *siela* galint būti veiksmažodžio *sieti* šaknies ^{ТрпСЧ, 125; ЧрпИЭС2, 162; Brs-nRŽ, 167–168; RzsRRR, 179–182}.)

„Gyvybės“ ar „sielos siūlo“ įvaizdžio gajumą lietuvių tradicijoje rodo ir kai kurie frazeologizmai, kaip kad *ant siūlo suverti* „įsidėmėti“; *ant siūlo vyturti* reikšme „dėtis į galvą, dėmėtis“ (= į psichiką, į sielą); *ant vieno siūlo suverti* „rišliai pateikti, sujungti“ (= rasti minties ryšį); *gyvybės siūlas trūksta* „artėja mirtis“; (*kaip ant siūlo kaboti, kyboti* „būti pavojuje“ (pvz.: *Mano gyvybė kaip ant siūlo kabo* Bagotšilis, Marijampolės r.; *Taigi ji, užmiršusi viską, sėdi prie Anės lovos, kurios gyvybė kabo ant siūlelio* Ieva Simonaitytė; *Mano gyvąstis antra nedėlia kaip ant siūlo kybo* Žemaitė); taip pat XX a. lietuvių rašytojų kūryba, iš kurios paminėtinas Petro Cvirkos pavyzdys: *Štai, begulint pievoje, išardytos m i n č i ū n y t y s pradeda megzti netolimos praeities paveikslą* ^{LKŽ8, 817}; Jono Marcinkevičiaus: *Jos minties siū-lai pakriko, ji tartum apsvaigo*; Vinco Krėvės-Mickevičiaus: *Jis buvo nepatenkintas, kad žmona nutraukė jam auksinį svajonių siūlą* (plg. burtuose siūlų kamuolin suvejama protą); pagaliau pavyzdys iš „tarybinio laikotarpio raštų“: *G y v e n i m o s i ū l ą pametė* ^{LKŽ12, 591–592; FŽ, 221, 611–612}.

„Gyvasties siūlo“ vaizdinį, panašu, mena ir latvių tikėjimai, pasak kurių, *Ja cimds vai zeķes nobeidzot dzijas nepietrūkst, ne pāri paliek, tad adītājai drīz jāmirst* „Jei pirštines ar kojines baigiant gijos nei pritrūksta, nei lieka, tai mezgėjai netrukus reikės mirti“; *Ja raucot zeķes vai cimds dzija ne atliek, ne pietrūkst, tad vairs otrus cimds tā adītāja neadīs, jo viņai būs jāmirst* „Jei raukiant koji-nes arba pirštines gijos nei lieka, nei pritrūksta, tai kitų pirštinių šita mezgėja jau nebemegs, nes jai teks mirti“ ^{ŠmLTT, 19: Nr. 218; StrP, 345} (tą pat vietoj siūlo medžiaga reiškia siuvant).

Patarlėje *Ilgas siūlas greitai trūksta*, kuri reiškia „il-gai meilės netėsk – ženykis“ ^{BizLRD, 201: Nr. 233}, siūlas, kaip matyti, įvaizdija **meilę, vestuves**. Panašiai pasak latvių prietaro, *Ja meita ņem šujot garu pavedienu, tad viņa ir slinka. Tādu drīz neprecēs* „Jei mergina siūdama ima ilgą siūlą, tai ji yra tinginė. Tokia greitai neištekės“ ^{ŠmLTT, 1200: Nr. 19659; StrP, 344}. Kituose latvių prietaruose meilę bei vestuves reiškia prie drabužių prikibę siūlai (kurių tokiu atveju reikšminga ir spalva): *Ja meitai uz drēbēm gadās balts diegs, tad viņa dabūs kādu draugu* „Jei merginai ant drabužio atsiranda baltas siūlas, tai ji įsigis kokį draugą“; *Ja meitai pie drēbēm pieķēries gaišs diegs, tad par viņu domā gaišmatains vīrietis, ja melns – tumšmatains* „Jei merginai prie drabužio prikibęs šviesus siūlas, tai apie ją galvoja šviesiaplaukis vyriškis, jei tamsus – tamsiaplaukis“; *Ja meitai pielipuši diegi, tad saka, ka tai liela pie-krišana pie pušiem* „Jei prie merginos prikibę siūlai, tai

sako, kad ji turi didelį pasisekimą tarp vaikinių“; *Ja meitai pie drēbēm pieķēries kāds diegs un otrs to noņem, tad tā pazaudē brūtģānu, bet ja diegu noņem viņa pati, tad iegūst* „Jei merginai prie drabužio prikimba siūlas, o kas kitas jį nuims, tai ji praras jauniki, bet jei siūlą nuims ji pati, tai gaus“ ŠmLTT, 367: Nr. 5944; 1206: Nr. 19758–19760; StrP, 345. Pagaliau *Meitām nevajaga par valgu jeb diegu kāpt, tad puiši ķersta pie krūtīm* „Mergaitėms nereikia per virvę ar siūlą perlipti, tada bernai už krūtų graibo“ ŠmLTT, 620: Nr. 10231.

Šiaip jau patarlėse ir priežodžiuose siūlas (siūlo galas) su siūlų kamuoliu paprastai reiškia požymį, ženklą ar pėdsaką, pagal kurį kas aptinkama, **susekama**, pvz.: *Su siūlu atrasi ir kamuolį; Yra siūlo galas, bus ir kamuolys; Suseks siūlas kamuolį; Radęs siūlą, rasi ir kamuolį bei pan.* LTs5, 335–336: Nr. 4518–4521; GrgPP, 442–443: Nr. 445; PPr, 166, 275; LKŽ12, 591.

Panašiai latvių: *Kur pavediens, tur kamols* „Kur siūlas, ten kamuolys“; baltarusių: *Па нітачыы і клубок знайдзеи* „Pagal siūlą ir kamuolį surasi“; *Знайшоў нітку, знойдзеи і клубок* „Radai siūlą, rasi ir kamuolį“

GrgPP, 442–443: Nr. 445. Tas pat atitinkamuose frazeologizmuose: *siūlo galas* „pėdsakas“; *siūlo galą atsekti* „išaiškinti“; *siūlo galas atsirado* „išaiškėjo“; *siūlo galą paduoti į rankas* „leisti susekti“; *siūlo galą surasti* „išaiškinti priežastį“; *visi siūlai rankose* „viskas susekta, sužinota“ bei pan.

FŽ, 611; LKŽ12, 592. Čia siūlas šiaip jau irgi reiškia minties – taigi psichinį, sielos – ryšį. (Panašiai gyvybę, minties ryšį simbolizuoja su siūlu tiesiogiai susijęs mazgas.)

Lietuvių, latvių tradiciniuose sapnų aiškinimuose siūlas, gija paprastai reiškia **kelionę, kelią**: *Siūlus vynioti į kamuolį – laiminga kelionė*; apskritai *Kelionė – vyti siūlus; Kelionė – siūlai* VšnKSA, 20, (31, 103); *Jei sapnuoji, kad meci siūlus, tai turėsi kelionę* MrcP, 206; *Ja sapnė dzijas tin, tad būs ceļš priekšā* „Jei sapne veji gijas, tai laukia kelias“; *Ja sapnė redz tinot gaišas dzijas, tad būs gaišs ceļojums. Ja redz tumšas, tad tumšs ceļojums* „Jei sapne matai vejamas šviesias gijas, tai bus šviesi kelionė; jei tamsias, tai tamsi kelionė“; *Ja sapnė redz valgu, diegu jeb garu audėklū, tad būs tāls ceļš priekšā* „Jei susapnuoji virvę, siūlą arba ilgą drobę, tai laukia ilgas kelias“ ŠmLTT, 424: Nr. 6834, 6835; 1898: Nr. 31616. Tokia siūlo simbolinė reikšmė šiaip jau labai dera ir prie minėto pasakojimo apie atžangus (*Tai jis nuo to laiko vis teip: tap tap, tap tap... ir nusibėges, nusitapnojęs visą savo amžių...*), ir prie keliavimo siūlu dangun, ir prie sekimo pagal siūlą, ir juolab prie „gyvenimo siūlo“, kurį šiuo atžvilgiu galima tiesiog palyginti su žmogaus „gyvenimo keliu“.

Palyginimuose *...kaip siūlas* šis paprastai eina plonumo, liesumo pavyzdžiu LKPŽ, 241; LKŽ12, 591; FŽ, 612. O latvių priežodžiai pabrėžia, kad *Ar diegiem nav aršana* „Siūlu nepaarsi“ LSP, 105: Nr. 1332–1335; 225: Nr. 4600 (matyt, irgi dėl jo plonumo ir todėl silpnumo).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

- AnVT = *Latviešu tautas teikas: Vēsturiskās teikas: izlase*. Sas-tādītāja Alma Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1988.
- BIR2 = BALYS, Jonas. *Raštai*, II. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- BlkND = BALKUTĖ, Rita. Namų daiktai ir aplinka gydomojoje praktikoje. Iš: *Žmogus ir gyvenamoji aplinka: Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2007.
- BlzLRD = *Linėlius roviau, dainavau*. Onos Bluzmienės tautosakos ir atsiminimų rinktinė. Vilnius: Vaga, 1990 (kalba cituojant sunorminta).
- BRMŠ1 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- BRMŠ2 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: *XVI amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BRMŠ3 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, III: *XVII amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
- BrsnRŽ = BERESNEVIČIUS, Gintaras. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*. Vilnius: Aidai, 2001.
- BsJK = *Juodoji knyga*. Surinko Jonas Basanavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- BsV = *Iš gyvenimo vėlių ir vėlinių*. Surinko Jonas Basanavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- DnLMP = Stasys Daunys. *Liaudies medicina Papilės valsčiuje*. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1941, Nr. 1–2 (28–29).
- DndK = DUNDULIENĖ, Pranė. *Lietuvių liaudies kosmologija*. Vilnius: Mokslas, 1988.
- DVtLG = VAITKEVIČIENĖ, Daiva. Laima gimtuvėse ir krikštynose. Iš: *Tautosakos darbai*, XVI (XXIII). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
- DVtLU = *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*. Parengė Daiva Vaitkevičienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- FŽ = *Frazeologijos žodynas*. Redagavo Jonas Paulauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
- GmbB = GIMBUTIENĖ, Marija. *Baltai priešistoriniais laikais: Etnogenezė, materialinė kultūra ir mitologija*. Vilnius: Moks-las, 1985.
- GmbBM2 = GIMBUTIENĖ, Marija. *Baltų mitologija 2*. Iš: *Mokslas ir gyvenimas*, 1989, Nr. 2.
- GrgPP = GRIGAS, Kazys. *Patarlių paralelės: Lietuvių patarlės su latvių, baltarusių, rusų, lenkų, vokiečių, anglų, lotynų, prancūzų, ispanų atitikmenimis*. Vilnius: Vaga, 1987.
- JcvR = JUCEVIČIUS, Liudvikas Adomas. *Raštai*. Vilnius, 1959.
- KrbKMG = *Kai milžinai gyveno: Padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis*. Parengė Bronislava Kerbelytė. Vilnius: Vaga, 1983.
- KrLEV1 = KARULIS, Konstantins. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I. Rīga: Avots, 1992.
- KrsLF = KURSĪTE, Janīna. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne, 1996.

- KrzVA = Alb. Kriauza. Vaikai ir jų auginimas Kupiškio apylinkėje. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1943, Nr. 31.
- LD = K. Baruono latvių liaudies dainų rinkinys *Latvju dainas*.
- LKPŽ = *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*. Sudarė K. B. Vosylytė. Vilnius: Mokslas, 1985.
- LKŽ1–20 = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
- LM1 = *Lietuvių mitologija*. Sudarė Norbertas Vėlius, I. Vilnius: Mintis, 1995.
- LSP = *Latviešu sakāmvārdi un parunas: Izlase*. Sastādījusi E. Kokare. Rīgā: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1957.
- LTs5 = *Lietuvių tautosaka, V: Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiaga paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- Ltvn = *Lietuvinkai: Apie Vakaru Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*. Paruošė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970.
- MrcP = MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė. *Pavarėnis*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1998.
- MS = *Mįslių skrynelė*. Sudarytojas Stasys Lipskis. Vilnius: Žuvėdra, 2002.
- NrbLM = NARBUTAS, Teodoras. *Lietuvių tautos istorija, I: Lietuvių mitologija*. Vilnius: Mintis, 1998.
- PPr = *Patarlės ir priežodžiai*. Vilnius, 1958.
- RzD1 = RĖZA, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos, I*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958.
- RzsRRR = RAZAUSKAS, Dainius. *Ryto ratų ritimai: Pagrindinio kosmologinio modelio rekonstrukcija su etimologiniais priedainiais*. Vilnius: Prada, 2000.
- SbAED = *Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*. Sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.
- SIŠLSA = *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*. Surinko Matas Slančiauskas. Vilnius: Vaga, 1975.
- StkŠU = STUKĖNAITĖ-DECIKIENĖ, Pr. Švenčionių apylinkės užkalbėjimai. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1941, Nr. 1–2(28–29).
- StrBV = STRAUBERGS, K. *Latviešu būramie vārdi, I–II*. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1939–1941.
- StrP = STRAUBERGS, K. *Latviešu tautas paražas*. Rīgā: Latvju grāmata, 1944.
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojis Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941.
- TPD = *Teikas par Dievu: Izlase*. Rīga: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1929.
- TŽ5 = *Tauta ir žodis*. Red. prof. V. Krėvė-Micėvičius, V. Kaunas, 1928.
- VškŽS = VAIŠKŪNAS, Jonas. Apie žvaigždžių simboliką baltų pasaulėžiūroje. Iš: *Liaudies kultūra*, 1991, Nr. 2.
- VšnksA = VIŠINSKAITĖ, Asta. *Lietuvių liaudies sapnų aiškinimai ir pasakojimai apie sapnus: sandara, funkcionavimo specifika, reikšmės*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
- VVtŠA = VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Senosios Lietuvos šventvietės*: Aukštaitija. Vilnius: Diemedis, 2006.
- БМ = *Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік*. Мінск: Беларуская, 2004.
- ЗвлЗГ = ЗАВЬЯЛОВА, Мария. *Балто-славянский заговорный текст: Лингвистический анализ и модель мира*. Москва: Наука, 2006.
- МПЭ = ГУРА, А. В., ТЕРНОВСКАЯ, О. А., ТОЛСТАЯ, С. М. Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу. Iš: *Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования*. Москва: Наука, 1983 (Polesės tarmių tekstai čia rašomi didžiarusiškaisiais rašmenimis).
- НкфПП = *Простонародныя примѣты и повѣрья, суевѣрные обряды и обычаи, легендарныя сказанія о лицахъ и мѣстахъ*. Собралъ въ Витебской Бѣлоруссии Н. Я. Никифоровскій. Витебскъ, 1897.
- СржпПЗ = СЕРЖПУТОЎСКИ, А. К. *Прымхі і забабоны беларусаў-палеукоў*. Мінск: Універсітэцкае, 1998.
- ТпрДПТ = ТОПОРОВ, Владимир Николаевич. О двух праславянских терминах из области древнего права в связи с индоевропейскими соответствиями. Iš: *Структурно-типологические исследования в области грамматики славянских языков*. Москва: Наука, 1973.
- ТпрСЧ = ТОПОРОВ, Владимир Николаевич. К семантике четверичности (анатолийское *тец- и др.). Iš: *Этимология 1981*. Москва: Наука, 1983.
- ЧрНИЭС2 = ЧЕРНЫХ, Павел Яковлевич. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, II. Москва: Русский язык, 1999.

Thread in Lithuanian Mythology

Dainius RAZAUSKAS

The article aims to describe the thread from the mythological point of view, or, in other words, to present the mythological data on the thread found in the historical sources of Baltic religion, folklore, riddles, proverbs etc. This article follows the previous ones on sewing and the needle. From very early on, the thread was used in funeral, religious and magic (especially curative) rituals in the Baltic area. In mythological tales recorded during the last two centuries it appears mainly as a „thread of life“. This nuclear mythological meaning also lies behind most other metaphors to do with thread and grounds its ritual significance too.

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius,
el.p. liaudies.kultura@lkk.lt; dainius@liti.lt
Gauta 2010-08-02, įteikta spaudai 2010-10-22*